

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt. „Dziecko wobec Zagłady. Instytucjonalna opieka nad sierotami w getcie warszawskim”

Praca doktorska jest próbą rekonstrukcji okoliczności i sposobu działania ponad dwudziestu dziecięcych placówek opieki całkowitej funkcjonujących w warszawskim getcie. Jej celem jest przedstawienie tradycji opieki nad sierotami obecnej w społeczności żydowskiej i prześledzenie, jak opieka ta realizowana była w sytuacji granicznej, jaką niewątpliwie były warunki panujące w warszawskiej żydowskiej dzielnicy zamkniętej. Istotnym elementem dysertacji jest również próba odtworzenia – w świetle dostępnych materiałów źródłowych – osobistego doświadczenia dzieci osieroconych i/lub opuszczonych objętych opieką instytucjonalną.

Praca oparta jest na kwerendzie archiwalnej przeprowadzonej wśród materiałów przedwojennych, wojennych i powojennych, dotyczących szeroko pojmowanej opieki nad dziećmi. Wśród wykorzystanych źródeł znalazły się na przykład przedwojenne publikacje dotyczące stołecznego systemu opieki nad dziećmi, wojenne dokumenty wytworzone przez Radę Żydowską, Żydowską Samopomoc Społeczną, materiały zebrane przez współpracowników Emanuela Ringelbluma, a także rozproszone dokumenty osobiste. Baza ta uzupełniona została powojennymi wspomnieniami i relacjami. Ten różnorodny korpus źródłowy pozwolił na zrekonstruowanie – w miarę możliwości – sposobu działania dziecięcych instytucji opiekuńczych istniejących w warszawskim getcie. Przyjęta perspektywa badawcza miała na celu przyjrzenie się losowi żydowskich sierot (rozumianych tu *sensu largo*) przez pryzmat sposobu funkcjonowania placówek, w którym dzieciom tym przyszło się znaleźć. Wybór tej perspektywy był – w obliczu niedostępności źródeł wytworzonych przez samych podopiecznych – sposobem na zbliżenie się do jednostkowego doświadczenia.

Praca składa się z wprowadzenia, wstępu, trzech rozdziałów i zakończenia. Wprowadzenie służy pokazaniu założeń i celu pracy, we wstępie znajdują się pytania stawiane materiałowi archiwalnemu, przedstawione zostają źródła oraz zastosowane metody badawcze. Tutaj również przybliżony jest stan badań nad dziećmi żydowskimi w czasie Zagłady.

Rozdział pierwszy zatytułowany „Tradycja” ma za zadanie nakreślić z jednej strony podstawy religijne i obyczajowe opieki nad dziećmi pozbawionymi rodzicielskiego wsparcia obecne w społeczności żydowskiej, a także naszkicować sieć warszawskich

instytucji pomocowych, wśród których znajdowało się również kilka znanych placówek przeznaczonych dla dzieci żydowskich.

Rozdział drugi zatytułowany „Współistnienie” jest próbą zarysowania konstelacji instytucji opieki nad dziećmi funkcjonujących już w getcie warszawskim. W części tej przedstawione są zarówno podmioty zarządzające działalnością społeczno-opiekuńczą i ją do pewnego stopnia finansujące, jak też różnorodne formy oraz miejsca świadczenia pomocy. Zostały one opisane w kolejności od tych, gdzie pomoc najmniej angażowała beneficjenta, czyli na przykład okazjonalnego rozdawnictwa, poprzez placówki oferujące pomoc bardziej kompleksową, acz wciąż częściową, do tych, które brały na swoje barki całościowe i długotrwałe wsparcie. Sposób uszeregowania tych podmiotów pokazuje stopień zwiększającego się uzależnienia podopiecznego od wspierającej go placówki. Instytucjami tego rodzaju były gettowe sierocińce, zwane czasem także internatami, domami dziecka lub ośrodkami sierocymi. One właśnie są tematem trzeciego rozdziału.

Rozdział trzeci zatytułowany „Studium znikania” prezentuje placówki opieki zamkniętej funkcjonujące w getcie warszawskim w kolejności od najbardziej znanych i udokumentowanych do tych, o których nie wiadomo prawie nic. Ten sposób uszeregowania do pewnego stopnia odzwierciedla, w jaki sposób instytucje te zniknęły z kart historii, oraz – być może – tłumaczy ich nieobecność w popularnej narracji dotyczącej getta.

Podsumowaniem dysertacji jest zakończenie, w którym znalazły się wnioski płynące z analizy źródeł. Na końcu pracy znajduje się mapa getta z zaznaczonymi lokalizacjami poszczególnych instytucji opieki całkowitej oraz bibliografia.

Agnieszka Hillowska-Uscel